

OM EKONOMISKA LÄRORS VERKLIGHETSBAS

Av docent C. A. J. GADOLIN, Helsingfors

MAN är väl i allmänhet ense om att en teori — särskilt om den betecknas såsom vetenskaplig — skall leverera en logiskt tillfredsställande förklaring till företeelser, som utspela sig i någon verklighet. För att överhuvudtaget nå fram till en teori måste vi avgränsa verkligheten på något sätt, vi måste utspjälka en delverklighet, med vilken vi sysselsätta oss. Två vanskligheter möta oss då omedelbart: godtycket i varje sådan utspjälkning och svårigheten att tillfredsställande verificera en teori. Vad nu den ekonomiska teorien — resp. de ekonomiska teorierna — och den ekonomiska verkligheten — resp. de ekonomiska företeelserna — beträffar, kan man med fog göra gällande, att ingendera någonsin är koncis.

Mot alla ekonomiska teorier kan invändas, att det i själva verket blott rör sig om hypoteser, då vi med hypotes avse en icke fullgiltigt verifierad teori. Den ekonomiska vetenskapen vore ärligare, om den med större eftertryck skulle betona detta sakförhållande, och de ekonomiska författarna skulle tjäna mänskligheten bättre, om de skulle beteckna sina talrika »teorier» såsom det, de äro, nämligen hypoteser. En dylik reform skulle framför allt gjuta olja på vågorna inom den politiska intressekampen, där politikerna, stödda på vanligtvis både missförstådda och oriktiga teorier, svinga sina slagsvärd med mycket större kraft, än vad hypoteser kunde förläna. Såsom stöd för denna tanke vill jag anföra ett Keynes-citat: »Practical men, who believe themselves to be quite exempt from any intellectual influences, are usually the slaves of some defunct economist. Madmen in authority, who hear voices in the air, are distilling their frenzy from some academic scribbler of a few years back.»¹

Godtycket med utspjälkningen av den delverklighet, för vilken

¹ Citerat efter Paul A. Samuelson: »Lord Keynes and the General Theory», *Econometrica* n:r 3, 1946, sid. 200.

hypotesen uppställas, är fundamentalt. Noggrann eftertanke bör kunna övertyga oss om att det icke existerar någon »ekonomisk verklighet» och heller icke några »ekonomiska företeelser». På sin höjd — och även detta är mycket osäkert — kan man anlägga en ekonomisk aspekt på vissa psykologiska processer och deras förmodade verkningar. Men icke desto mindre anses folk stå på speciellt fast mark, ifall denna utgöres av den »ekonomiska verkligheten», och med uppgiften att förklara »ekonomiska företeelser» ha tusen sinom tusen vetenskapsmän sysselsatt sig och sysselsätta sig allt fortfarande. Faran av terminologiens makt över tanken är även här uppenbar.

Naturligtvis har den intelligentaste ekonomiska vetenskapsmannen länge sedan insett, att varken »ekonomiska teorier» eller »ekonomisk verklighet» i fullgiltig mening existera. Men medan det numera är ofarligt att tala om soluppgång och solnedgång, enär den bildade allmänheten vet, att solen varken går upp eller ned, är detta icke fallet med »ekonomisk teori» och »ekonomisk verklighet». I själva verket bevara vetenskapsmännen liksom augurer sin visdom för sig, och bland augurerna i Rom funnos säkerligen många, som själva trodde på inälvornas vittnesbörd om kommande ting.

Mycket skulle vara vunnet, om allmänheten lärde sig inse den ekonomiska verklighetens komplexa art och dess stora föränderlighet. Numera uppfattas även klassisk ekonomi mer och mer såsom hänförande sig till ett avgränsat tidsskede inom en bestämd miljö. Härtill kan genmätas, att klassikerna ju i allmänhet resonerade deduktivt, och att deras insikter i samhällsdetaljerna voro relativt små, varför det dåtida samhället icke bort påverka deras ställningstagande nämnvärt.² Emellertid härstamma premisserna för varje deduktion från en induktiv tankeprocess, som är så mycket djärvare, ju mindre forskaren kan veta om samhället — och just därför även så mycket överkligare.

Klassikernas teoretiserande tog den österrikiska skolan i arv, och kort därpå eller i samband därmed framträdde företrädare för matematisk lagbundenhet inom de ekonomiska företeelsernas

---

² Eli F. Heckscher säger i en uppsats med titeln »Något om Keynes' 'General Theory' ur ekonomisk-historisk synpunkt» i *Ekonomisk Tidskrift* n:r 3, 1946, sid. 165 följande: »Att Keynes ej gjort sig den frågan (näml. betr. de merkantilistiska teoretikernas verklighetskänedom) är desto mera oberättigat, som han ju fränkänner de klassiska teoretikerna all förmåga av riktiga slutsatser ur *deras* faktiska erfarenheter.»

värld. Likvisst hade den historiska skolan förnekat möjligheten att bilda en vetenskap på grundval av lagbundna ekonomiska sammanhang. Den matematiska bearbetningen hade naturligtvis hängt helt i luften, om icke den snabbt framväxande statistiska forskningen presenterat serier av fakta, som syntes användbara ur verifieringssynpunkt, men med vilka naturligtvis även spekulativa trollkonster kunde utföras.

Nationalekonomien började nu intaga en allt bredare plats vid universitet och högskolor, och populariserande framställningar av de ekonomiska lärorens blevo allt vanligare. På detta område uppnådde Marshall och senare Cassel snart världsrykte. Emellertid syntes den »ekonomiska verkligheten» bli allt fientligare mot de välutformade lärorens, och det uppstod en allmän oro. Keynes vågade i detta läge visa hän på att Versailles-epokens »verklighet» var alldeles annan än förkrigstidens, medan Cassel gjorde gällande, att politikerna icke behärskade ekonomiens grundteser, och att olyckorna härledde sig härav. Närmast kommer man väl sanningen, om man antager, att politikernas ledstjärnor i mycket ringa utsträckning alls voro ämnade att symbolisera s. k. ekonomiskt förnuft.

Den nya verkligheten, som främst karakteriserades av massarbetslöshet, behövde nya uttolkare, och som den främste bland dessa uppträdde åter J. M. Keynes. Han hade oförvägenheten att uppställa sin »General Theory» som ett slags mot-dogm till klassikerna, och han accepterades även inom kort såsom en ekonomisk Messias. Han gjorde sin teori elastisk genom att införa talrika psykologiska buffertar och leder och lyckades verkligen i sina förklaringsförsök närma sig den delverklighet, man kring medlet av 1930-talet i England uppfattade såsom ekonomisk. Han undgick ingalunda opposition, men hans hypoteser slog så småningom igenom, särskilt inom den yngre generationen ekonomiska forskare.

Det är bekant, att Keynes publicerade sitt verk i polemik mot sina tidigare läror, och många av hans vänner mena, att hans för tidiga bortgång hindrat en ny helomvändning.³ Dels kom

³ Jfr Eli F. Heckscher i tidigare nämnda uppsats sid. 182: »Huruvida Keynes skulle ha hållit fast vid sin konstruktion, om han fått leva, måste nog anses som en öppen fråga. Med sin ganska enastående förmåga av självförnyelse och med det beundransvärda mod han visade i fråga om att ej blott avsvärja utan rent av nedsabla egna föregående ståndpunkter är det ej uteslutet, att han härnäst skulle ha vänt sig mot sina egna beundrande lärjungar.»

nämligen den »Keyneska revolutionen» såsom ett resultat av iakttagelsen, att verkligheten hade förändrat sig, dels synes Keynes emellertid ha trott, att det var fråga om en »engångsändring». Att verkligheten redan inom den första dekadern av »General Theory's» liv på nytt skulle undergå grundväsentliga ändringar, hade han icke förutsett, och därför är man berättigad att förmoda, att han själv numera även skulle ha förkastat sin nya allmänna teori.

Keynes har mer än någon annan angripit klassikerna för att dessa skulle ha uppställt allmänna ekonomiska läror på basen av en tillfällig del-verklighet. Ja, den stora engelska ekonomen anser merkantilisterna såsom de bättre vetenskapsmännen, vilket Heckscher även nyligen understrukt.⁴ I detta sammanhang påpekar emellertid den svenska nationalekonomen, att Keynes själv hemfaller åt farliga generaliseringar, då han påstår, att människans lust att spara genom hela mänsklighetens historia varit större än hennes beredskap att investera. Ja, Keynes gör ju gällande, att oviljan att investera under alla tidevarv utgjort nyckeln till de ekonomiska problemen.

Man har förebrått klassikerna, att deras ekonomiska generaliseringar företogs mot bakgrunden av en speciell engelsk verklighet, som icke kunde anses besitta allmängiltighet vare sig i tid eller rum. Men denna förebråelse synes även träffa klassikernas kritiker Keynes. Det är den speciella engelska verkligheten kring 1930, som öppnar hans ögon för att de härskande ekonomiska hypoteserna stå för långt från verkligheten. Han anser den engelska verkligheten så avgörande, att han knappast behövde annan orientering. Hans amerikanska kritiker Paul A. Samuelson ironiserar smått med Keynes »famous remark», att tyska verk aldrig gäve honom någonting nytt.⁵ Och dock blev ju just den »tyska verk-

⁴ Jfr Heckschers ovannämnda uppsats, där han understryker Keynes' stora förståelse för merkantilisterna. Härmed må jämföras Samuelsons respektlösa omdömen om Keynes såsom teoretiker (*Econometrica* n:o 3, 1946). Han säger (sid. 196): »Keynes seems never to have had any genuine interest in pure economic theory.» Vidare sid. 197: »Moreover, there is reason to believe that Keynes's thinking remained fuzzy on one important analytical matter throughout all his days: the relation between 'identity' and functional equality.» Slutligen på samma sida längre ned: »Perhaps he was always too busy with the affairs of the world to be able to devote sufficient time for repeated thinking through of certain basic problems.»

⁵ Samuelson säger i en not i den ovannämnda uppsatsen i *Econometrica*: »Around 1911—15, he (Keynes) was the principal reviewer of German books for E. J.; also he must have read — at least he claimed to have — innumerable German works on probability. That he could not speak German with any fluency is well attested — — —.»

lighet», som växte fram under de år, Keynes arbetade på sin »Allmänna teori», i hög grad bestämmande för både engelskt och amerikanskt politiskt och ekonomiskt ställningstagande.

Många ekonomiska författare ha framhållit, att olyckan med Versailles-epoken var, att man tillämpade förkrigshypoteser på en förändrad »ekonomisk» verklighet. Det underliga var, att ju mera nationalekonomien omhuldades såsom vetenskap och ju mera allmänhetens ekonomiska vetgirighet tillfredsställdes, desto olyckligare åtgärder vidtog man. Man behöver blott bläddra i Keynes', Cassels och Nittis kritiska uttalanden om Versaillesbestämmelsernas ekonomiska verkningar eller erinra sig skadeståndspolitikens underliga motsägelser för att se detta påstående verifierat. Dels får man väl just antaga, att epokens politiska »madmen» stödde sig på »some academic scribbler of a few years back», dels hade man lärt sig att i politiskt syfte använda formellt ekonomiska motiveringar.

Enligt Keynes skulle den bristande viljan att investera vara huvudorsaken till människornas olyckor. Tar man en annan del-verklighet än den engelska under det kritiska 30-talet i ögnasikte, synes slutsatsen bli omvänd. Ty vilken uppfattning om förhållandena i Tyskland man än må ha, och huru mycket man än må fördöma den politiska utvecklingen, »ekonomiskt» sett måste man fastslå, att investeringsverksamheten i Tyskland efter år 1933 var alldeles enorm och blott accelererade. Huru litet önskvärd ur synpunkten av det Tyska rikets stigande makt ockupationen av Österrike, Böhmen-Mähren och Polen för det brittiska riket än kunde te sig, en sak kan man icke bestrida; att investeringsverksamheten i dessa länder genast tog ett enormt uppsving och med all sannolikhet fortsatt i ett stegrat tempo.

Den verklighet vår världsdel nu kan annotera, karakteriseras främst av kapitalförstörelse och människomassors transporterande till sådana ställen, där någon förnuftig kombination av investerat och löpande arbete icke kan ske. Det är alltså motsatsen till allt, som ansetts såsom »ekonomiskt förnuft», icke minst av Keynes. Visserligen ha krigshandlingar alltid medfört förintande av realkapital, men förstörelsens proportioner ha aldrig tidigare varit så stora.

Sedan de direkta krigshandlingarna upphört, har förstörelseverksamheten iklänts en annan dräkt. Beveridges vittnesmål från hans nyligen företagna mellaneuropeiska resa bär tillräckligt vittnesbörd härom, och både »Economist» och »Manchester Guardian»

ha öppnat sina spalter för diskussion om detta. De folkförflyttningar, som åren 1945—46 tvångsvis genomförts i Östra Tyskland och i Böhmen, omfatta enligt engelska beräkningar c:a 15 milj. tidigare förhållandevis välbärgade människor, kanske mera. Dessa människor — tillhörande den mest investeringsdugliga europeiska folkstocken — mista samtidigt allt sitt sparande: deras samtliga privategendom inkluderande jorden går förlorad. Under processens gång och som resultat därav förstöres det lagrade realkapitalet i mycket vid utsträckning, och Europas bäst brukade jordbruksdistrikt läggas öde.⁶

För den vetenskapliga diskussionen i England äro dessa förhållanden icke mera tabu. För att göra klart för oss, vad det är fråga om, må vi besinna, att det rör sig om en idog och kulturellt högtstående befolkning till Finlands, Sveriges, Norges och Danmarks sammanlagda folkmängders tal, vilken fått lämna hus och hem och ägodelar och gjorts till paupers. Den har dessutom transporterats till ett redan överbefolkat och förstört land, där ockupationsmakten är sysselsatt med att avmontera hela den tunga och den halvtunga industrien. Beveridge framhåller, att om denna fördrivna befolkning skall kunna hållas vid liv i sin nya omgivning, borde Tysklands industri betydligt utvidgas; f. n. sysslar man emellertid med att enligt Potsdamplanen nedmontera den.

Keynes ansåg, att arbetslösheten i England under 30-talet kunde medföra allvarsamma psykologiska rubbningar, i det både spar- och investeringsviljan angreps. Vilka psykologiska rubbningar — för att blott nämna dem — skola då icke de oerhörda ingreppen i Mellaneuropas tidigare »ekonomiska verklighet» medföra. Även i de osteuropeiska staterna pågår en dylik nedpressningsprocess — med undantag för Sovjetunionen själv. Både sparande och i synnerhet investering förutsätter optimism och förtroende. Dessa ting existera icke längre i de kontinentala staterna öster om Rhen — ja knappast ens i Frankrike —, men måhända i Sovjetunionen.

Dessa exempel ha anförts för att understryka, att en ekonomisk verklighetsförskjutning av den storleksgrad, vi i samband med det andra världskriget upplevat, överträffar alla tidigare förändringar. Vår slutsats borde bli — och Keynes hade säkerligen tvungits att draga den, om han ännu levat — att knappast några

---

⁶ Jfr bl. a. Economist för 27/7 1946: »Peace without honour.»

av tidigare epokers ekonomiska hypoteser längre kunde vara relevanta, notabene för den europeiska del-verkligheten. Men denna del-verklighet var en så viktig beståndsdel av den s. k. västerländska kulturkretsen, att starka förskjutningar både inom de engelska och amerikanska landamärena icke kunna utebliva.

T. v. bevaras emellertid ännu på flere håll den gamla formen, d. v. s. man handlar eller påstår sig handla efter hypoteser, hämtade från den förgångna verkligheten. Speciellt farliga äro de härskande hypoteserna om sparande och investering, vilka ju intresserat nationalekonomernas skarpsinne mest. Dessa bägge företeelser — sparande och investering — omsluta ju frågan om kreditens väsen. Och krediten kan snarare än investeringen, vars »andra sida» den egentligen utgör, anses vara nationalekonomiens kruz.

De härskande ekonomiska lärorna, vilka inhämtas vid högskolorna i alla länder utanför Sovjetunionen, förutsätta ett »grundsamhälle» av fria individer, vilkas politiska sammanslutningsform är — eller bör vara — demokratien. Det medges i annexform, att statens inflytande ökat, men staten behandlas i huvudsak blott som en något köpkraftigare och därigenom verkningsfullare individ. Man medger även, att individer kunna sammansluta sig till ett slags superindivider — företagsläran bygger ju härpå — och staten blir då »primus inter pares» bland dessa ekonomiska superindivider. Såsom ram för medborgargrupperna uppträder även staten; särskilt inom penningläran måste t. o. m. Cassel ty sig till en sådan konstruktion.

Vidare fasthåller man vid att det progressiva samhället är det normala, och att sparandet, som är kreditens bas, möjliggör detta successiva utbyggande. Sparandet betryggar via krediten och investeringen ägandet till realkapitalet; antaget en »ursprungs-ockupation» inom samhället — förlagd låt oss säga kanske till Karl den stores tidevarv — har produktionsapparaten långsamt utbyggt och uppbyggt på ovanskildrat vis. Den väldiga ockupation, som under Nya tiden försiggått på transoceaniska områden, ha de ekonomiska förklaringshypoteserna i stor utsträckning ignorerat. Man annoterade visserligen, att Sovjetunionen bröt sig ut ur de europeiska nationernas samfund, men då det stora ryska landets sammanhang med det övriga Europa redan tidigare varit lösligt, ändrade man icke på den teoretiska inställningen, så mycket mindre som europeiska ekonomiska idéer syntes ha genomströmat det allt mäktigare Amerika. Ryssland blev det stora

undantaget, som användes såsom probersten för den speciella socialistiska hushållningsläran. Emellertid ändrade Versaillesfördraget den »ekonomiska verkligheten» jämväl i de s. k. borgerliga staterna mera än vad ekonomerna — särskilt i England — till en början voro benägna att medgiva. Privategendom, vilken ju staterna i sina tidigare mellanhavanden blott i obetydlig grad angripit, blev nu föremål för annexion i vidsträckt omfattning. Sålunda förlorade de slagna makternas undersåtar som regel all sin betydande privategendom inom de 36 fiendestaterna, vilka kontrollerade halva jordklotet. Dessutom bragtes genom de inflationsprocesser, som kulminerade i Mellaneuropa, medelklassen ur sin tidigare så trygga ställning som sparande stånd. Dessa händelser måste ha haft en mycket stor inverkan både på sparviljan och investeringsberedskapen i vidsträckta europeiska kretsar utanför England och grundligt omgestaltat den psykologiska storhet, som Keynes kallar »propensity».

Men ej nog härmed. De ekonomiska relationerna mellan de europeiska staterna samt mellan dem och Amerika förskötos till egenkännlighet, dels genom de amerikanska rustningskrediterna, som ju icke representerade en investering i vedertagen ekonomisk bemärkelse, dels — och framför allt — genom skadeståndet, som skapade ett ofantligt kreditförhållande ur ett ekonomiskt intet. Kreditformen användes här för tillskapande av obestämda, ehuru omfattande förändringar i äganderätten utan att något sparande eller någon investering förekommit. Den s. k. kommersialiseringen av krigslånen bidrog i eminent grad till att öka konfusionen och snedvrída den internationella kapitalmarknaden.

I hundra år hade man i huvudsak lyckats bibehålla Wienkongressens europeiska gränser. I själva verket hade Europas utveckling till en tätbefolkad och högtindustrialiserad världsdel — Ryssland alltfört undantaget — skett i hägnet av dessa gränser, vilka sålunda representerade en viktig ekonomisk-politisk konstant inom den enastående process av ekonomiskt framåtskridande, som ägt rum. Även här ändrade Versaillesbestämmelserna »verkligheten» högst betydligt: inom det lilla Europa drogos tusentals kilometer nya tullgränser, som upprevo starkvuxna ekonomiska sammanhang och överhuvudtaget saknade »nationalekonomiskt» existensberättigande. Den nya gränsdragningens verkan blev dessutom dubbelsidig, enär protektionismen strax fick vind i seglen.

Versaillesperioden blev för kort för att full ekonomisk anpassning efter de nya konstanterna skulle ha kunnat ske. Den min-

skade individuella sparviljan, den osäkra framtiden, som i negativ riktning påverkade »inducement» till investering samt den av de fortsatta störningarna föranledda arbetslösheten drevo fram statsinitiativet i tidigare okänd omfattning. En av de märkligaste företeelserna var säkerligen den ofantliga autarka kreditmarknad, som H. Schacht skapade i Tyskland, och på vars grundval en investeringsverksamhet av gigantiska mått satte in. Även i Sovjetunionen skedde en expansion, som i väsentliga avseenden var autark. Trots allt detta bibehöll nationalekonomerna i gemen en i bästa fall neo-klassisk inställning till företeelserna.

Keynes' revolution kom fjällen att falla från mångas ögon. Men tyvärr blev en ny doktrinarism följden, och denna spåras kanske starkast i de moderna socialdemokratiska partiernas programenliga vård om arbetstillfällena. Den totalitära planhushållningen vann mot slutet av Versaillesperioden anhängare och insteg i de flesta »borgerliga» stater, om också ofta i en konfunderande och oenhetlig form. Utrikeshandelns bundenhet överträffade i många avseenden t. o. m. merkantilistiska ideal: liksom innehavet av klingande metall tidigare gjorts till självändamål, blev dispositionen över det möjligt största dollarbeloppet nu det viktigaste.

Det andra världskriget synes för Europas vidkommande ha sopat undan resterna av hela vår gamla »ekonomiska ordning». Såsom ovan påpekades, är kapitalförstörelsen väsentlig, i synnerhet som den ingår i ett fortlöpande program och ingalunda inskränker sig till krigsperioden. Väsentlig är även den massiva exproprieringen av hela folkstammars privategendom. Gränsförändringarna, zongränserna i Mellaneuropa och suveränitetsbegränsningarna för de talrika slagna nationerna samt Europas uppdelande på tvenne maktsfärer fullborda bilden av förändringar, som en senare tids historieforskning måhända skall finna likvärda med folkvandringarna. Det privata initiativets allt trängre utrymme, byråkratiseringen, det moderna krigsfängesläveriet, godtycket och den bristande effektiviteten, allt mot bakgrunden av labila politiska förhållanden jämväl i segerstaterna, beledsaga en process, som dessutom innebär en omkastning i Europas hittillsvarande försörjningsstruktur.

Det är betecknande för det mentala läget, när en tidskrift med »Economists» traditioner kräver socialisering av den tyska industrien, enär enskild ägo skulle bidra till att uppamma en revansch-

mentalitet.⁷ Att socialiseringen är aktuell i liberalismens klassiska hemland England trots en historisk utveckling, som i förhållande till den kontinentala kunde betecknas såsom evolutionistisk, tyder hän på stora förändringar inom den »psykologiska verkligheten». Att den sammanfattning av landets krafter, som en modern krigsföring innebär, skulle stått fadder till de utbredda socialistiska tänkesätten, kan emellertid icke med fog hävdas: i »segermakten» Amerika har socialismen alltfört ingen vind i seglen, medan det ostörda och i privatföretagsamhetens hägn rikvordna Sverige svårt anfäktas av socialiseringstendenser.

Man ansåg i tiden, att Sovjetunionen skulle bryta samman på grund av den ekonomiska omöjligheten i dess socialistiska system. Bl. a. saknades basen för all förnuftig ekonomisk kalkylering. Liksom klassikerna räknade med en jämvikt, som trots alla mänskliga ingripanden automatiskt återställdes, ja, hos harmoniekonominerna t. o. m. representerade den bästa möjliga kombinationen, räknade nationalekonomerna för några decennier sedan allmänt med ett nödvändigt sammanbrott för den »oekonomiska» sovjet-hushållningen. Utvecklingen visar, huru långt de härskande hypoteserna stodo från verkligheten, men den lär oss även, att den »psykologiska verkligheten» icke blott kan ändra sig, utan t. o. m. ändras. Bland de farligaste konstruktionerna i ekonomiska resonemang av teoretisk natur framstår »ceteris paribus».

Iakttagelsen, att »teorien icke håller streck» medför sina speciella faror. Dels upphör man att tro på några hypoteser alls, och då förlorar ju det ekonomiska handlandet slutligen all mening, dels utnyttjar man diskrepansen mellan teori och verklighet till att bedriva en ekonomisk politik, som är blottad på logiskt ansvar. Penningväsendet, denna tummelplats för ansvarslösa politiska ingripanden, levererar här de bästa exemplen. Så har uppluckrandet av den kvantitetsteoretiska åskådningen medfört oerhörda riskmoment, icke blott för spararna, utan för hela samhällsekonomin, ja för den statliga moralen själv. På grund av den totalitära statens polisdominerade förmåga att för viss tid förhindra spridandet inom vissa viktiga efterfrågesfärer av konstlat tillskapad konsumtionskraft, ha även demokratierna utan vidare skrupler beträtt penningförsämringens farliga väg. Beträffande de rent logiska

⁷ Jfr den ledande artikeln »Socialism for Germany» i »Economist» för 26/10 1946.

sammanhangen på denna punkt kan man höra bildade människor växla de konstigaste repliker.⁸

»Homo oeconomicus» är utan tvivel en lika världsfrämmande typ som den »allround» socialt inställda medborgaren, med vilken den demokratiska staten även i sina ekonomiska avgöranden officiellt räknar. Inom socialiseringsdebatten i Sverige har påpekats, att den enskilda medborgaren har mycket litet känsla av delägarskap t. ex. i statens järnvägar. Att den socialistiska staten blott kan tänkas fungera såsom totalitär och att tvånget blir en primär funktion, har med anmärkningsvärd logik utretts, samtidigt som det t. v. föreliggande historiska materialet synes verificera en sådan uppfattning. En annan sak är, om människan kan »omskolas» till att uppfatta ett starkt tvång såsom en naturlig sak.

Den socialistiska läran räknar med staten och folkvälfärden i något andra kategorier än den liberala. Jämförelsen blir därför ofta inkommensurabel. Men den socialistiska tesens avstånd från den iakttagbara ekonomisk-psykologiska verkligheten synes i många punkter bli ännu större än den liberala lärans. I många stycken synes den socialistiska ekonomiens funktionsduglighet vila på lika svagt underlag som harmonieekonomiens. Så t. ex. synes man på socialistiskt håll i stor utsträckning ignorera den oerhörda tröghetsbuffert, som den ansvallda byråkratien utgör. På samma sätt undviker man att taga ställning till arbetseffektivitetens nedgång eller till den utvidgade sektorn felinvesteringar. Psykologiska iakttagelser utvisa, att människan med sin nuvarande mentala utrustning icke kan förväntas utföra ett dagligt rutinarbete på basen av ideologisk begejstring såsom drivande kraft, och ändå är detta det enda alternativet till det direkta tvånget inom den socialistiska produktionen.

Människans lust att uppgöra program för det allmänna handlandet kan knappast stävjas. Denna »propensity» är väl lika stark som den av Adam Smith iakttagna obetvingliga lusten att byta varor. Men den ekonomiska vetenskapen borde protestera mot missbruk av ekonomiska läror, som blott äro hypoteser.

---

⁸ Se Tryggve J. B. Hoff: *Ökonomisk Kalkulasjon i Socialistiske Samfund*, H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard) Oslo 1938.